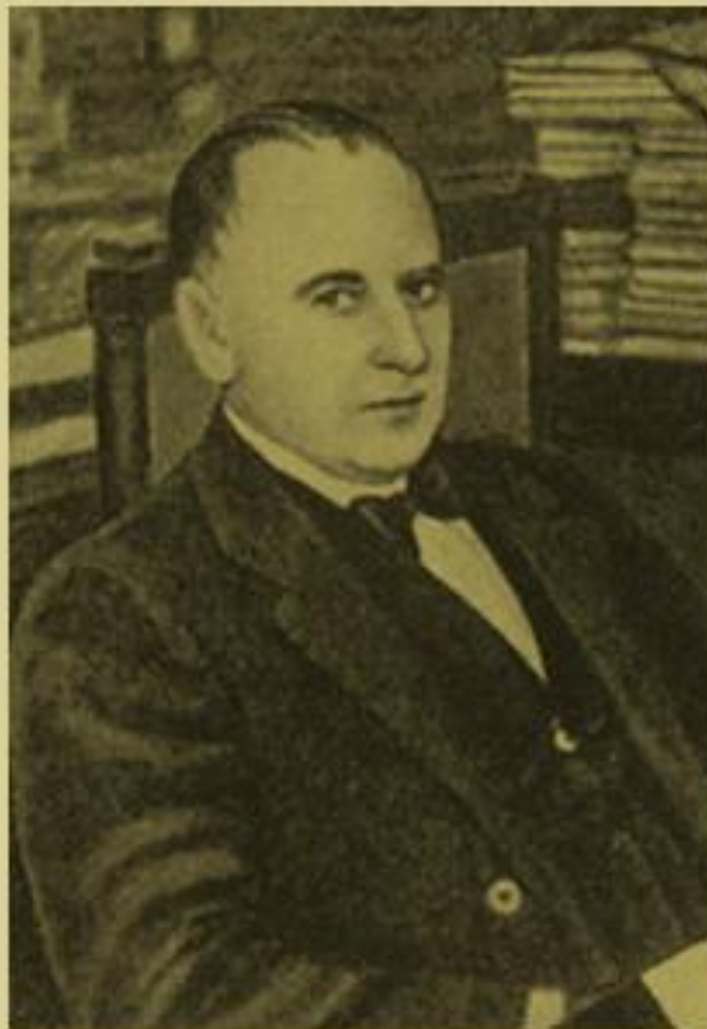

Україна в умовах комуністичного тоталітаризму (20-30-і рр. XX ст.)

- *План лекції.*
- *Утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік.(СРСР)*
- *Україна 1920-х рр. Нова економічна політика.*
- *Період індустріалізації та колективізації. Голодомор в Україні 1932 – 32 рр.*
- *Репресії радянської влади.*

Християн Раковський

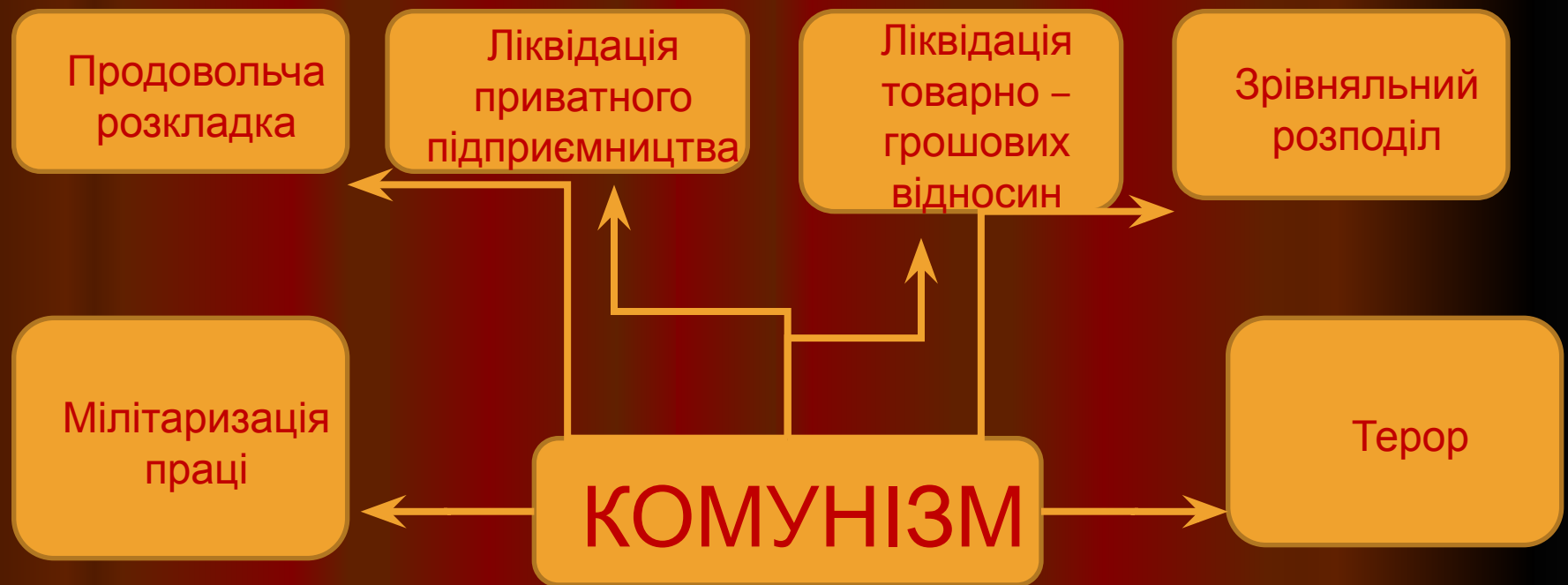
- Утворення СРСР
- 28 грудня 1920 р. між РСФРР та УСРР був укладений договір про військовий та господарський союз.
- В 1921 р. між державами Антанти та державами Троїстого союзу був підписаний Ризький мирний договір – закінчення I Світової війни та розділення території по лінії Керзона.

Три плани утворення СРСР

- План Леніні
- План Сталіна
- Думка Раковського

- 30 грудня 1922 р. - утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) і Союзний Договір.
- 4 республіки спочатку: РСФРР, УСРР, БСРР, ЗСФРР (Азербайджан, Вірменія, Грузія).
- В січні 1924 р. затверджено Конституцію СРСР - союзні республіки фактично стали адміністративними одиницями СРСР. Усі основні повноваження узурпувалися Центром.

- Україна 1920-х рр. НЕП.
-
- у березні 1921 р. – На X з'їзді РКП(б) постанова про введення НЕП.
- Нова економічна політика передбачала систему заходів, спрямованих на обмеження методів директивного управління, на використання елементів ринкового розвитку та ринкових відносин.

Комунізм – це Радянська влада + електрифікація всієї країни

1920р. – план ГОЕЛПРО

1921р. – курс на ліквідацію приватновласницьких підприємств в Україні

Нова економічна політика (НЕП)

ПРИЧИНИ

Економічна
та політична
кризи

Масові
повстання
селян,
робітників, в
армії та на
флоті

Намагання
більшовиків
утримати
владу в своїх
руках

Спад
революцій в
Західній
Європі та
відкладення
«світової
революції»

Злам ідеї
побудувати
комунізм
шляхом
ліквідації
ринкових
відносин

ГОСПОДАРСЬКА РОЗРУХА

- Промисловість (1920р.):
 - 10% довоєнної промислової продукції;
 - Працювало 2,5 тис. підприємств з 11 тис.;
 - Працювала одна домна з 57;
 - Знищено 4 тис. км залізниць;
 - Вціліло 40% паровозів
- Загальна сума збитків, завданих Україні громадянською війною, становила 12 млрд крб
- Сільське господарство:
 - Посівні площі зменшилися з 20,9 до 15,4 млн.дес.;
 - Неврожай 1920р.;
 - Політика «воєнного комунізму»

Воєнний комунізм і НЕП в порівнянні

Воєнний комунізм

- Продрозкладка
- Заборона свободи торгівлі
- Націоналізація промисловості
- Централізоване управління економікою
- Трудова мобілізація
- Натуральна оплата праці

НЕП

- Продподаток
- Свобода торгівлі
- Денаціоналізація промисловості
- Дрібна приватна власність, оренда, концесії
- Госпрозрахунок на державних підприємствах (трестах)
- Вільна наймання робочої сили
- Тарифна оплата праці
- Грошова реформа

Запровадження непу
пізніше, ніж в Росії

Впровадження непу
ускладнювався голодом
1921 – 1923рр.

У керівництві КП(б)У
було багато
противників непу

Особливості НЕПу в Україні

Високі темпи розвитку

Зростання життєвого рівня
населення

Відбудова господарства
1929р.

Досвід ринкових відносин

- Перший голодомор в Україні стався в 1921—1922 рр.
- Головною його причиною були наслідки політики «воєнного комунізму», тих примусових методів, за допомогою яких більшовицька влада домагалася виконання нереальних планів хлібозаготівель, незважаючи на неврожай, який охопив у 1921 р. південні, степові райони України.

- Голодувало близько 7 млн люду.
Лютувала епідемія холери.
чисельність втрат, пов'язаних з
голодом, становила 1,5 млн осіб. У
той же час на територію України
прибуло близько 440 тис.
переселенців із голодуючих районів
Росії. Внаслідок цього офіційна
статистика «не бачила» скорочення
населення України.

- Україна 20-х початку 30-х років. НЕП.
Голодомор 1921-1922 р.

голодуючі в лікарні,
1921 р.

- Україна 20-х початку 30-х років. НЕП.
Голодомор 1921-1922 р.

під час голодомору 1921 р.

Підсумки НЕПу

Позитивні:

- + Збільшилися обсяги с / г; - відновлені дореволюційні посівні площі до 1923 р.;
- + Досягнуто довоєнний рівень у тваринництві до 1927р.;
- + Зростання середніх господарств (60%);
- + Досягнуто довоєнний рівень в промисловості до 1928р.;
- + Покращилося матеріальне становище робітників, селян, службовців

Негативні

- - Нестача промислових товарів;
- - Збільшення цін - гальмувалось зростання життєвого рівня населення;
- - Безробіття;
- - Загострення житлового питання;
- - Аграрне перенаселення.
- Кризи НЕПу

«.... Мой вывод, к которому я пришел с несомненностью: настоящий голод не стихийный. Он порожден излишней торопливостью: на рушен естественный порядок труда, вызваны вперед худшие элементы, самые нетрудоспособные, и им дан перевес, а самые трудоспособные подавлены. Теперь продолжается то же самое, если это не прекратится, можно ждать голода и на будущий год и дальше.

...Обобщая все сказанное, делаю вывод: наше правительство погналось за равенством и добилось только голода. Подавили самую трудоспособную часть народа, отняли у нее землю, и теперь земля лежит впусте.

...Нужно вернуться к свободе ...прежде всего, к свободе торговли. Затем к свободе печати, свободе мнений, не нужно хватать направо и налево...

...Если возможен еще выход для России, то он только в одном: в возвращении к свободе...

Вл. Короленко Негретов П. И. В. Г. Короленко.
Летопись жизни и творчества 1917-1921 гг. - М., 1990. - С.
216-217.

• На які причини голоду вказує В. Короленком.

- Неп не міг бути тривалим, оскільки:
- - комуністична партія від початку розглядала неп як вимушену і тимчасову поступку капіталізму, її стратегічна мета залишалася незмінною - побудова комуністичного суспільства;
- - він був несумісний з політикою Сталіна, спрямованою на встановлення в країні тоталітарного режиму.
- У 1928 р., радянсько-більшовицька влада повернулася до традиційно тоталітарних методів керівництва й управління. НЕП було згорнуто.
- Ні про яку свободу в тоталітарній державі не можна було і мріяти.

- Політика «Коренізація»
- Проголошена XII з'їздом РКП у квітні 1923 р. Перед місцевим апаратом ставилися вимоги поповнення своїх лав за рахунок національних кадрів, користування рідною мовою в державних установах і закладах, сприяння розвитку національної культури. Український різновид цієї політики дістав назву українізації.

Політика українізації

- Основні завдання й напрями українізації були визначені у декреті Раднаркому УСРР від 27 липня 1923 р. «Про заходи в справі українізації шкільно-виховних і культурно-освітніх установ». Центром українізації став наркомат освіти, який очолювали послідовно Г. Гринько, О. Шумський, М. Скрипник.

Політика українізації

- Л. Каганович, якого Москва призначила на керівну роботу в Україні, вважав українізацію відступом від ленінської національної політики, організовував цькування прихильників українізації.

Результати політики українізації

- Серед службовців державного апарату в 1923—1927 рр. частка українців зросла від 35 до 54%. В 1922 р. українською мовою здійснювалося 20% діловодства, а в 1927 р. — уже понад 70%. У 1929 р. навчання українською мовою вели понад 80% загальноосвітніх шкіл, понад 75% технікумів і 30% вузів.

Позитивні зміни

- Українізація спровокувала Українське національно-культурне Відродження – період небаченого піднесення та розвитку української культури.
- З еміграції в Україну повернулися М. Грушевський, С. Рудницький.
- В літературі активно працювали П. Тичина, В. Еллан-Блакитний, В. Сосюра, М. Рильський, М. Драй-Хмара, М. Хвильовий, М. Зеров, М. Куліш.
- Виникли національні культурні та літературні організації ("Гарт", "Плуг", "Авангард").

Прогресивні зміни у культурі 20-х рр.

- У 1925 р. постала Вільна академія пролетарської літератури (ВАПЛІТЕ), яка об'єднала талановитих письменників, активних учасників руху за відродження української духовності. Значний внесок у розвиток української музикальної культури зробили Л. Ревуцький, Б. Лятошинський, М. Вериківський. В образотворчому мистецтві активно працювали М. Бойчук, І. Їжакевич, А. Петрицький, Б. Іванов, В. Касіян

Українізація у 20-х рр.

- Видатним діячем української сцени був Л. Курбас, який у березні 1922 р. організував унікальний театральний колектив «Березіль». Це був новий крок на шляху оновлення національного театру.
- Українське радіо, кіно, преса.
- В 1927 р. була створена Київська кіностудія. Роботи О.Довженка.

- У ході коренізації створювали умови для розвитку культури національних меншин. Створювалися національні райони, школи, преса, підручники, радіо – мовою нац.меншин.
- Так існувало 625 німецьких, 457 єврейських, 427 польських і ін. шкіл.
- Створено національних районів: 7 німецьких (3 – в Запорізькій обл.), 3 болгарських, 8 російських і ін.

Звуження українізації

- Наприкінці 20-х років процес українізації практично припинився. Почався наступ на все національне. Жорстоким переслідуванням були піддані всі хто, з точки зору Москви, відстоював «помилкові погляди». С. Косіор, В. Чубар, В. Затонський були оголошені «ворогами народу» і знищені. В українському націоналізмі були звинувачені О. Шумський, М. Хвильовий, М. Волобуєв, який у своїй праці «До проблеми української економіки» заявив, що Україна економічно експлуатується радянською Росією.

Індустріалізація

- завдання з видобутку вугілля підвищили з 27 до 80 млн. тонн (фактично було піднято нагору 45 млн), а план виплавки чавуну в Україні — з 2400 до 6600 тис. тонн (фактично — 4330 тис.). Були збудовані «Запоріжсталь», «Азов-сталь», Дніпрогес, Краматорський машинобудівний, Харківський тракторний заводи тощо. Наприкінці першої п'ятирічки в Україні підприємства союзного підпорядкування виробляли 69,8% продукції, республіканського — 20,3%, місцевого — 9,9%.

Колективізація

- напрям був визначений у 1927 р. на XV з'їзді ВКП(б). На початку 1928 р. Сталін та його оточення внесли в рішення з'їзду корективи, суть яких полягала в іще більшому обмеженні елементів ринку, що залишилися від НЕП, у насильницькій ліквідації всіх форм сільськогосподарської кооперації, а також «куркульства як класу».

Колективізація

- На 1 червня 1930 р. у республіці було насильницьки колективізовано 90 тис. господарств, а всього за роки колективізації — 200 тис. Разом з усіма членами сімей «куркулів» це становило 1,2—1,4 млн осіб. Більше половини з них було депортовано на Північ і до Сибіру. В 1932 р., запровадивши паспортну систему в містах, влада фактично прикріпила селян до колгоспної землі, зробила їх державними кріпаками.

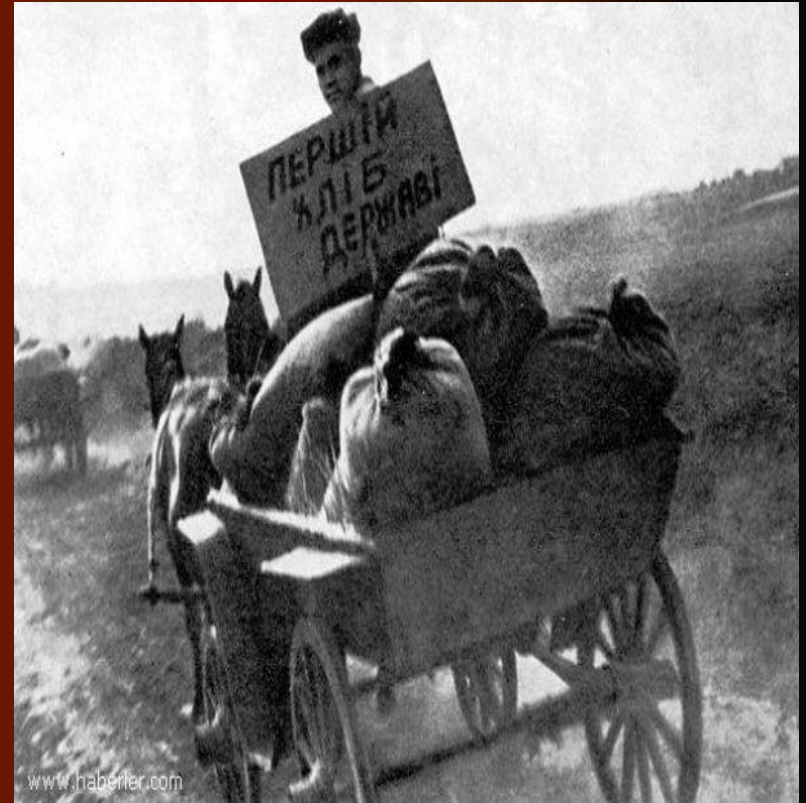
Голодомор 1932-1933рр.

- ✓ **Голод** – особлива жорстокість, яка була розіграна на території сучасної України радянською владою.
- ✓ Нині досліджено досить фактів, які незаперечно свідчать про злочинний характер діяльності Сталіна та його оточення.
- ✓ **7 серпня 1931 р.** – прийнято *«закон про п'ять колосків»*. За цим законом у 1933 році було засуджено 54 тис. 654 осіб, з них – 2110 до смертної кари.

- Голодомор 1932-1933р. – це геноциду українського народу.
- Згідно Конвенції ООН від 9 грудня 1948 р. „Про попередження злочину геноциду і покарання за нього”, геноцид визначає „як будь яке з діянь, які вчинюються з наміром знищити повністю або частково яку не будь національну, етнічну, расову чи релігійну групу, а саме: вбивство членів групи; заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам групи; спеціальне створення для якої не будь групи таких життєвих умов, які розраховані на повне або часткове фізичне знищення її; заходи розраховані на недопущення дітонародження в середовищі групи; насильницька передача дітей з одної групи до іншої”. (стаття 2)

- ✓ Усі дослідники вважають голод 1932-1933 рр. в СРСР рукотворним і пов'язують його із суцільною колективізацією сільського господарства. І це дійсно так.
- ✓ Причини голоду полягали в спробі здійснити соціалістичні перетворення воєнно-комуністичними методами, іншими словами — *примусова колективізація*, яка є основною причиною голоду.
- ✓ Треба було змусити селян йти працювати у колгоспи за “палички”. Голод став цим інструментом примусу.

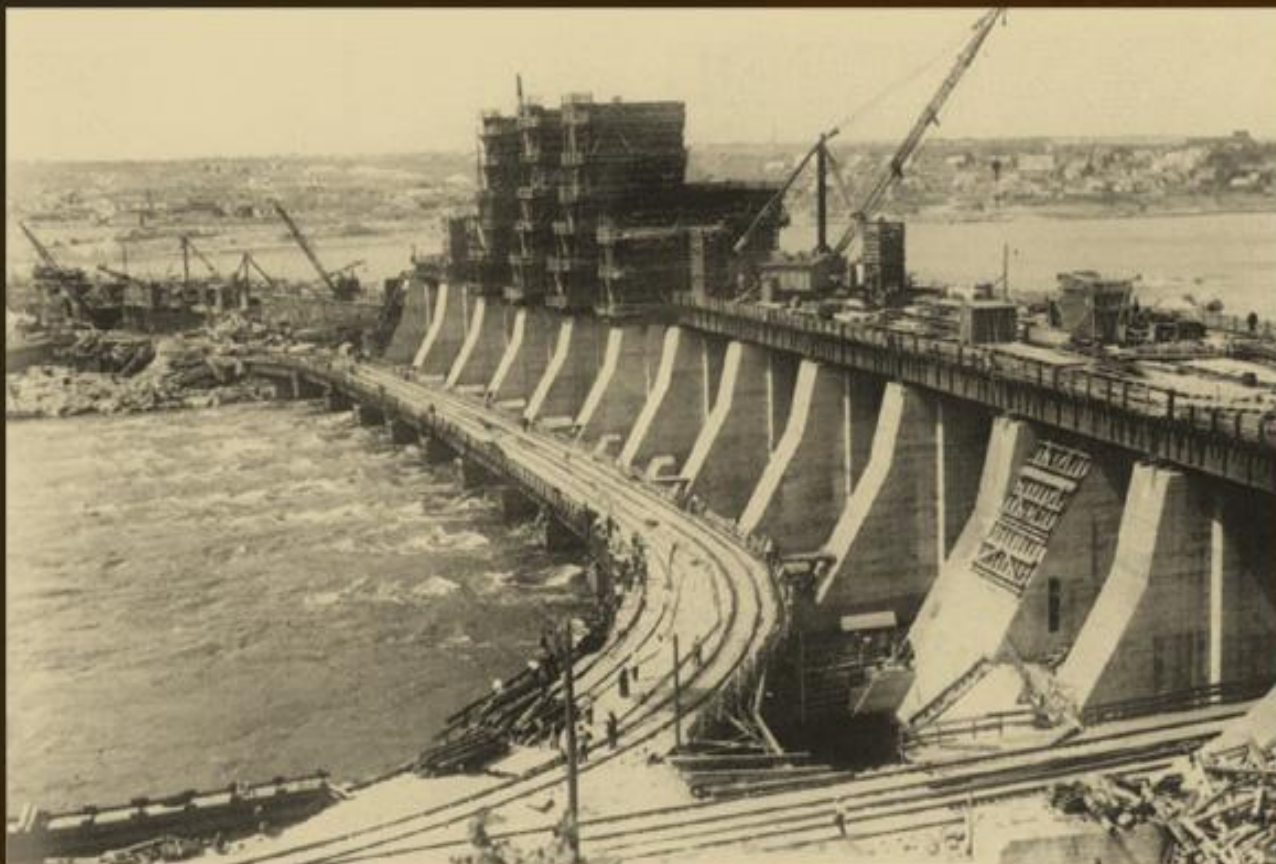
Демографічні втрати України внаслідок голодомору 1932-1933р.

- ✓ Матеріали радянської демографічної статистики після голодомору стали державною таємницею і були відкриті для досліджень лише у *1989 р.*

- Дані різняться:

- У *1983 р.* у пресі української діаспори втрати українців в СРСР оцінювались в діапазоні від *7 до 10 млн.* чол. (результати побудовані на зіставленні перепису населення за 1926 і 1939 рр.)
- 3-3,5 млн. осіб загинули голодною смертю. Повні демографічні втрати – 5 млн. осіб. (С.В.Кульчицький)
- Загинуло близько 10 млн. осіб - зазначив Президент України В. Ющенко.

- Радянська модернізація України (1928-1939).
Голодомор 1932-1933 рр.

будівництво греблі
Дніпрогесу ім. В. Леніна, 1929 р.

- Радянська модернізація України (1928-1939).
Голодомор 1932-1933 рр.

розкуркулена родина біля хати,
поч. 30-х рр. с. Удачне Гришинського р-ну

- Радянська модернізація України (1928-1939).
Голодомор 1932-1933 рр.

жертви голодомору
1932-1933 років

- Радянська модернізація України (1928-1939).
Голодомор 1932-1933 рр.

пам'ятний знак жертвам голодомору
1932-1933 років на Михайлівській площі, Київ

Політичні репресії 1920-1930-х рр. “Розстріляне Відродження”

- 7 липня 1933 р., звинувачений у причетності до контрреволюційної організації, покінчив самогубством головний провідник політики українізації — М. Скрипник.
- у вересні 1929 р. відбулися арешти визначних діячів української науки, культури, релігії — як членів вигаданої СВУ «Спілки визволення України».

- У 1930 р. відбувся процес над 45 «керівниками» СВУ. Серед них — академік С. Єфремов, професори Й. Гермайзе, М. Слабченко, письменники М. Івченко, Л. Старицька-Черняхівська.

Репресії проти культури

- В 1931 р. відбувся ще один процес — так званого «Українського національного центру», за яким були репресовані 50 представників української інтелігенції, в тому числі академік М. Грушевський, відомий історик-марксист М. Яворський.

- Для запровадження тотального контролю над творчістю митців у середині 30-х років було утворено єдині контрольовані Москвою спілки — письменників, художників, композиторів. За їхньою допомогою держава придушувала будь-яке відхилення від «лінії партії».

- Наступ на українську культуру посилювався з приходом у 1932 р. на посаду секретаря ЦК української компартії П. Постишева. Саме тоді була остаточно припинена українізація.

- Розпочалася неприхована русифікація всіх сфер життя. На знак протесту наклали на себе руки М. Хвильовий, М. Скрипник. За фальшивими звинуваченнями були засуджені та розстріляні Г. Косинка, К. Буревій, Д. Фальківський, О. Близько, І. Крушельницький.

- У 1933 р. було заарештовано видатного режисера Л. Курбаса, а організований ним театр «Березіль» закрито.
- У грудні 1934 р. у справі так званого «Українського центру білогвардійців-терористів» було засуджено до розстрілу 28 представників української інтелігенції. Протягом 1933 р. від наукової роботи за політичними звинуваченнями було усунуто 1649 науковців, тобто 16% їхнього загального складу.

- Черговими жертвами репресій стали І. Куліш, М. Зеров, Є. Плужник. У цілому за ці роки Україна втратила близько 500 талановитих письменників.
- Влада стояла на заваді творчості таких видатних кінорежисерів, як О.Довженко, І.Кавалерідзе, І.Савченко, І.Пир'єва, Л. Лукова. Наприклад, у 30-х роках О. Довженко не з власної волі вимушений був залишити Україну і переїхати до Москви.

Джерела інформації з курсу історія України:

- Грушевський Михайло. Ілюстрована історія України. – К. 1990.
- Крип'якевич І. П. Історія України. – Львів, 1990.
- Полонська-Василенко Н. Історія України. Т. 1-2. – К. 1992.
- Субтельний Орест. Україна. Історія. - К 1993.
- Історія України / Керівник авторського колективу Ю.Зайцев. – Львів, 1996. – 488с.
- Історія України / Під редакцією В. А. Смолія. – К 1997. – 423 с.
- Історія української еміграції: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1997. – 520 с.